

iFilosofie

FILOSOFIETIJDSCRIFT VAN DE ISVW

#69

APRIL 2023

De Maand van de Filosofie

met de Jonge Denkers,

het Essay van de Maand

en een nieuwe Denker des Vaderlands

INTERNATIONALE
SCHOOL VOOR
WIJSBEGEERTE

ISVW

REDACTIONEEL WAARDEN ZIJN NIET WEERLOOS

Tekst: Floris Schleicher, coördinator Jonge Denkers

Waardering begint vaak met meten: de snelste hardloper wint de beker. De leerling met de hoogste cijfers krijgt lof. Het bericht op de sociale media met de meeste ‘likes’ is het leukst. Waardering uitdrukken in cijfers kan een aanwinst zijn, maar kan ook heel beknellend werken. Dit roept de vraag op: In hoeverre is er wel echt sprake van waardering als je de waardering uitdrukt in cijfers?

Voor de wedstrijd om de titel ‘Jonge Denker des Vaderlands’ hebben filosofieleerlingen uit het voortgezet onderwijs in hun essays antwoord gegeven op deze vraag. De juryleden Alexandra van Ditmars (Filosofie Magazine), Ben Bornebroek (VFVO), Eline Fennis (ex-Jonge Denker) en Florian Jacobs (ISVW) selecteerden uiteindelijk de zeven winnaars: Ana Badara (Gymnasium Haganum, Den Haag), Amy van Andel (Melanchthon, Bergschenhoek), Floris van Dam (Gymnasium Haganum, Den Haag), Janne Debeij (Varendonck College, Asten), Maike van de Pavoordt (Ashram College, Alphen aan den Rijn), Syb Faes (Theresialyceum, Tilburg) en Tijn de Wilde (Stedelijk Gymnasium Nijmegen).

Bij de keuze voor deze leerlingen keek de jury niet alleen naar hun artikelen, maar ook naar de ingestuurde pitches. De gekozen leerlingen zijn dus niet alleen goede schrijvers, maar ook nog eens overtuigende sprekers! Wie hen bij de uitreikingsavond in gesprek heeft gezien met Denker des Vaderlands Paul van Tongeren of hen heeft mogen bewonderen bij een van de nachten van de filosofie of een ander evenement, zal dit beamen. In deze *iFilosofie* vindt u de essays van de winnaars.

Amy hekelt de cijfercultuur. Ze reageert op een uitspraak van een van ‘s lands grootste denkers (André Hazes): ‘Op school al zul je merken, dat alles draait om cijfers’. Van cijfers kunnen we niet afstappen, maar we moeten wel beter nadenken over hoe we ermee omgaan. We kunnen de cijfers het beste aanvullen met feedback.

Ook Ana reflecteert in haar essay op de door haar zo genoemde cijfermaatschappij. Ze vraagt zich af of we niet doordraaien in onze cijfergerichtheid. Cijfers worden volgens haar te veel een doel op zich. In tegenstelling tot wat kwantitatief van aard is, zouden we wat kwalitatief van aard is (zoals schoonheid en creativiteit) daarom meer mogen waarderen.

De vraag inspireerde Floris tot een Foucaultiaanse machtsanalyse, want wie heeft er eigenlijk macht over de cijfers? Zij die de cijfers bijhouden. Aan de hand van de Uber-app werkt Floris zijn analyse uit. Hij eindigt door ons na te laten denken over hoe we desondanks autonoom kunnen zijn.

Ook Janne ziet de hele dag cijfers. Zijn ze subjectief of objectief? Aan de hand van een indrukwekkend aantal filosofen – Aristoteles, Scheler, Protagoras en Nietzsche – formuleert ze haar eigen visie. Of waardering subjectief of objectief is doet er nog niet eens zoveel toe. Wat wel duidelijk is, is dat ieder mens waardering nodig heeft om op te kunnen bloeien.

Maike ziet dat cijfers hun voordelen hebben: ze zijn overzichtelijk, duidelijk en objectief. Met Wittgenstein legt ze uit dat we wel context nodig hebben om elkaar en de cijfers die we geven te begrijpen. Tegelijkertijd is niet alles even makkelijk in cijfers uit te drukken. Wat te denken van een doktersbezoek waar je je pijn in een cijfer moet uitdrukken? Het is al helemaal lastig om die dingen die van onschatbare waarde zijn uit te drukken in een cijfer.

Een erg persoonlijk essay is dat van Syb. Hij toont ons welke invloed het BMI heeft op iemand die worstelt met zijn lichamelijkeheid. Cijfers zijn handig en betekenen een hoop voor ons, maar het voorbeeld van Syb laat zien dat ze ook te veel voor ons kunnen betekenen. Syb ziet een toekomst voor zich waar we de te grote nadruk op wat cijfers voor ons betekenen achter ons laten. Daardoor letten we meer op de praktische waarde van cijfers.

Op sociale media voelen we ons volgens Tijn al snel gewaardeerd. Eén like kan al genoeg zijn. Je kunt je afvragen of je je dan wel terecht gewaardeerd voelt. Tijn denkt dat er sprake is van een lege vorm van waardering. Hij toont hoe je verslaafd kunt raken aan 'het pretpark van de likes' en laat je nadenken over je pretparkbezoek.

In de Maand van de Filosofie treden deze zeven Jonge Denkers op op de diverse filosofische festivals. Ook middels publicaties nemen zij deel aan het maatschappelijk debat. Dit initiatief wordt ondersteund door Filosofie Magazine, ISVW, Lemniscaat, Stichting Maand van de Filosofie en de Vereniging Filosofiedocenten in het Voortgezet Onderwijs. Bij het lezen van hun essays wens ik je veel leesplezier!

Website: dejongedenkers.org

E-mail: info@dejongedenkers.org

CIJFERCULTUUR KRIJGT ONVOLDOENDE

Zoals André Hazes al zong:

*‘Kleine jongen,
op school al zul je merken,
dat alles draait om cijfers en om
macht,
zo is het leven’*

En André Hazes had geen ongelijk. Niet alleen op school zit de cijfercultuur diepgeworteld, maar eigenlijk is de hele maatschappij bezig met cijfers. Er is geen dag meer waar mensen geen beoordeling in cijfers geven of ontvangen. Zorgt dit systeem wel voor de resultaten die wij erbij verwachten en willen?

Tekst: Amy van Andel

We zijn zo opgegroeid met voor alles een cijfer krijgen en geven, dat we als maatschappij daar moeilijk van af kunnen stappen. Denk alleen al aan

alle reviews die gegeven worden over restaurants, boeken, films, hotels, enzovoorts. Als een hotel niet genoeg sterren krijgt, kunnen ze de inkomsten vergeten. Het cijfers geven begint vaak met meten: Welke hardloper komt als eerste over de lijn? Welk bericht krijgt de meeste likes? Ook salarissen hebben een vorm van waardering uitgedrukt in cijfers. Voetballers verdienen miljoenen, terwijl dokters daar niet eens bij in de buurt komen. Maar waarderen we een dokter niet meer dan een voetballer? Als we ervan uit zouden gaan dat we waardering in cijfers uitdrukken niet.

Woorden of cijfers?

Onze maatschappij is zo gefixeerd op cijfers, dat we misschien oprechte woorden niet of minder waarderen. Stel, ik maak volgende week een toets. En in plaats van een beoordeling in de

vorm van een cijfer, staat er bovenaan mijn toets ‘goed gedaan’ of ‘volgende keer beter’. Zulke zinnen zijn veel breder dan een cijfer en ik zou mijn exacte cijfer willen weten. Heel vaak is het dan ook nog zo dat die ‘goed’ wordt omgezet in een cijfer op het rapport voor de ‘duidelijkheid’. Zoveel zin hebben die goedbedoelde zinnen als ze alleen staan dus meestal niet. Daarbij, als er boven mijn toets toch een cliché zin komt te staan, zou ik er minder hard voor werken. Ik denk dus niet dat cijfers de deur uitgooien de werking heeft waarop we hopen.

Deze cijfers blijven namelijk nodig om aan anderen duidelijk te maken wat we van iets vinden en daarmee dus onze waardering te uiten. Een cijfer staat vast, want een zeven blijft een zeven en wordt geen acht. Aan de andere kant kan die zeven voor mij een wonder zijn en voor een ander een ramp. Cijfers

zijn dus eigenlijk heel erg persoonlijk. Dus in hoeverre kunnen cijfers gebruikt worden om duidelijk te maken wat we vinden?

Als er goed naar gekeken wordt, zijn cijfers eigenlijk persoonlijker dan woorden. Als ik een review geef over een boek en zeg dat het 'slecht' was, is het universeel duidelijk dat het boek niet goed is naar mijn mening. Maar als ik een review achterlaat waarin staat dat het boek wel een zes waard is, zal het per persoon verschillen hoe zij die gegeven zes interpreteren. Cijfers zijn dus heel erg aan iemands mening verbonden, want wie weet wat voor beeld iemand heeft bij een zes?

Motivatie

Daarnaast, cijfers zorgen voor extrinsieke motivatie: motivatie die ontstaat door externe prikkels. Voorbeelden van externe prikkels zijn beloningen

en straffen, op school bijvoorbeeld goede en slechte cijfers. Waarom dit slecht is? Er zijn tientallen onderzoeken die aantonen dat deze zogenaamde beloningen en straffen precies

omgekeerd werken. Zo zei ook Chris Jan Eugies, docent aan de Hogeschool Leiden: "Extrinsieke motivators, doe het niet. Het gaat ten koste van intrinsieke motivatie." Intrinsieke motivatie is de motivatie die vanuit de persoon

zelf komt, wat op de langere termijn stukken beter is.

En er is echt niet alleen extrinsieke motivatie in het onderwijs. Denk bijvoorbeeld aan *likes* op sociale media of bonussen en promotie in de werkomgeving. Als de maatschappij dus minder op waardering in de vorm van cijfers gaat focussen, zal bij velen de intrinsieke motivatie weer toenemen, waarmee we juist de betere resultaten behalen.

Woorden én cijfers

Ook al stappen we niet compleet van cijfers geven af, toch moet er wel iets veranderen. Resultaten worden nu namelijk meestal nog verkeerd geïnterpreteerd. Als Kim Kardashian een paar miljoen *likes* heeft op Instagram, zegt het in principe nog niet heel veel. Waarom *liken* mensen haar foto? Misschien vinden ze haar foto helemaal

niet leuk en *liken* ze het uit principe of gewoonte. Toch wordt er vaak gedacht bij veel *likes*, hoog salaris of een hoog cijfer dat het erg gewaardeerd wordt, maar dat hoeft dus niet zo te zijn. Daarom is die uitleg met woorden nodig om toe te lichten in hoeverre iets écht waardering krijgt. Bovendien zijn cijfers niet zomaar vergelijkbaar, alhoewel cijfers wel vaak zo behandeld worden. Want als op school bijvoorbeeld de ene leerling een vijf heeft voor natuurkunde en de ander een zeven voor geschiedenis, is het niet vergelijkbaar of ze even goed zijn, want het zijn hele verschillende vakken. Wanneer er een uitleg gegeven wordt bij het cijfer, zal de vergelijking al minder krom zijn. Op een toets staat dan nog steeds het cijfer, maar daarbij staat kort een stukje feedback of motiverende woorden. Oftewel, cijfers moeten worden gecombineerd met woorden. Samen zijn ze een topteam.

Zonder cijfers kan de maatschappij dus niet, gelukkig hoeven ze ook niet compleet te verdwijnen. Cijfers zijn nodig, maar de extreme focus op alleen cijfers moet verdwijnen. Dan heeft de intrinsieke motivatie ook weer een kans. Woorden zijn nodig als toevoeging, om het beeld echt compleet te maken.

Kortom, om waardering te uiten zijn cijfers en woorden apart van elkaar een onvoldoende, maar samen zijn ze een dikke voldoende. Samen zijn ze het gouden duo.

WAARDERING IN DE HEDENDAAGSE CIJFERMAATSCHAPPIJ

Er wordt weleens gezegd dat wij tegenwoordig in een ‘cijfermaatschappij’ leven – dat het merendeel van onze dagelijkse bezigheden wordt bepaald door cijfers en data, die waarderingen lijken uit te drukken voor onze prestaties. Van de hoeveelheid klikjes die we op sociale media krijgen tot de rapportcijfers op school: we lijken ons als samenleving steeds meer bezig te houden met dit soort metingen, en, hoewel dat zijn voordelen kan hebben, geloof ik dat we steeds vaker ook door aan het slaan zijn in onze cijfergerichtheid.

Tekst: Ana Badara

In toenemende mate lijkt het ons handelen te sturen en begint het behalen van bepaalde gekwantificeerde waarderingen een doel op zich te worden, in plaats van een stimulerende bonus bij een goede prestatie. Steeds vaker wordt het dan ook de vraag in hoeverre

er wel echt sprake is van waardering als deze uitgedrukt wordt in cijfers. Ik zal deze kwestie analyseren aan de hand van een aantal voorbeelden om vervolgens in de conclusie mijn argumenten samen te vatten en het stuk af te sluiten met een antwoord op deze vraag.

Objectieve waardering

Allereerst is het belangrijk om te beginnen met het begrip ‘waardering’. De meest gangbare definities hiervoor duiden op ‘het hechten van een waarde aan iets of het tonen daarvan’, of, kortweg, ‘een waardebeoordeling’. Een ‘waarde’ omvat dan weer een zaak die een persoon of samenleving nastrevenswaardig vindt. Een waardering is hierbij dus vooral een uitdrukking van een bepaalde waarde. Dit is een nogal theoretische omschrijving, maar hoe

zit het dan met waardering in de praktijk?

De waarde van een natuurwetenschappelijke theorie kan je vaak bepalen door middel van herhaalde metingen, net zoals een economisch model of businessplan. Dit zijn zaken die kwantificeerbaar zijn, dus in cijfers uit te drukken. Herhaalde positieve cijfermetingen leiden hierbij dan tot een positief waardeoordeel. Dit is een waarheid die geldt voor dit soort specifiek kwantitatieve aspecten van de menselijke samenleving, maar een belangrijk probleem ontstaat wanneer je deze aanpak toepast op zaken die eerder kwalitatief van aard zijn.

Subjectieve waardering

Aan het begrip ‘schoonheid’ zijn bijvoorbeeld wel meetbare eigenschappen te verbinden, zoals symmetrie of proportionaliteit, maar ik geloof dat de belangrijkste opvattingen van het begrip afhangen van de subjectieve perceptie en niet gekwantificeerd *kunnen* worden. Ik sluit me hierin aan bij Schotse filosoof David Hume, die stelde dat schoonheid een ‘descriptieve eigenschap is die ontstaat in de denkende geest van een waarnemer, die oordeelt en vervolgens iets als ‘mooi’ bestempelt’, en dat deze schoonheidsbepaling afhangt van de persoonlijke beleving en niet van schijnbaar objectieve voorschriften. Ik geloof dan ook niet dat cijfers een volwaardige waardering kunnen uitdrukken voor het begrip ‘schoonheid’, wanneer deze waardering hoofdzakelijk in de perceptie van het individu gevormd wordt.

In onze huidige samenleving zien we echter steeds vaker dat dit soort termen geassocieerd worden met meetbaarheid. Wanneer je bijvoorbeeld een foto van jezelf op sociale media plaatst, vat je de aantallen *likes* en positieve opmerkingen die je krijgt toch al snel op als een waardering voor je uiterlijk – hoe meer *likes*, des te meer je schoonheid gewaardeerd lijkt te worden en des te meer je ervan lijkt te hebben. Het omgekeerde geldt dan natuurlijk ook, en dezelfde redenering is toe te passen op allerlei soorten berichten die je plaatst – het doel wordt

dan eerder om een superficiële waardering te behalen dan om je persoonlijkheid of creativiteit te tonen en daarvoor beloond te worden.

Voor veel jongeren hangt deze schijnbare waardering dan ook nauw samen met hun zelfperceptie. De nadruk komt voor hen dan te liggen op dit soort oppervlakkige data, terwijl deze wat mij betreft maar een klein deel kunnen omvatten van het geheel van begrippen zoals schoonheid, persoonlijkheid of creativiteit – en de waarde ervan.

Cijfers op school

Zo zijn er meer eigenschappen van de menselijke beleving die in de maatschappij waarin we op dit moment leven geheel gekwantificeerd worden, terwijl dat eigenlijk meer kwaad doet dan goed. Op school ervaren wij dit als leerlingen het meest door de constante cijferbeoordelingen die we krijgen voor onze prestaties. Vaak genoeg zijn deze cijfers eerder een momentopname van kennis bij een toets of overhoring dan een weerspiegeling van het eigenlijke niveau van onze vaardigheden, hoewel het vaak wel als het laatste gepresenteerd wordt. Van het advies dat je krijgt in groep 8 tot de studies waarbij je toegelaten wordt na je eindexamen – cijfers zijn voor leerlingen bepalender dan passend is.

Ze kunnen namelijk onmogelijk alle aspecten van de intelligentie en vaardigheden van een leerling omvatten;

voor persoonlijke creativiteit, praktische vaardigheid, karakter en zelfstandig redeneren is wat mij betreft te weinig plaats in ons huidige, strikt op cijfers gebaseerde schoolsysteem. Dit zijn zaken die niet of niet op deze manier te kwantificeren vallen en waar eerder een kwalitatieve waardering voor gegeven zou moeten worden, maar daar is maar in beperkte mate sprake van op school.

Net zoals met sociale media ontstaat er door dit systeem ook weer een bepaalde druk op leerlingen om te presteren, met als doel het behalen van zo'n kwantitatieve waardering. Ook in dit geval kan een negatieve waardering de zelfperceptie van de leerling zeer benadelen. Over het algemeen worden het leren van een vak en het opdoen van bruikbare kennis voor later in het leven als doelen op school vervangen door het halen van positieve cijferresultaten. Leerlingen willen simpelweg niet meer leren voor opdrachten die

niet beoordeeld worden met een cijfer en geven prioriteit aan taken waarvoor dat wel geldt, ondanks dat deze cijfers een onvolwaardige waardering vormen.

Een doel op zich

In beide voorbeelden die ik in het voorgaande heb uiteengezet worden cijfers dus in plaats van een extra beloning voor een goede prestatie een doel op zich dat jongeren nastreven om de druk en competitie die deze kwantitatieve gegevens met zich meebrengen tegen te gaan. Hiermee werken deze gegevens niet langer als uitdrukking van een waardering of als stimulator tot ontwikkeling en verbetering, maar als een abstract eindpunt voor handelingen die hun waarde beginnen te verliezen wanneer ze op deze manier beoordeeld worden. De lof die men dan krijgt voor het behalen van positieve cijferresultaten overtreft hierbij de intrinsieke waarde van de prestatie

waarop die lof gebaseerd is – dit ziet men dus terug in het *posten* op sociale media, in het leren op school, maar ook in veel andere aspecten van onze samenleving.

Het verband tussen kwantitatieve waarderingen en het zelfbeeld van mensen is daarbij vooral problematisch en heeft vaker een negatieve werking dan een positieve. Ik geloof dat een factor die daaraan bijdraagt het feit is dat kwantitatieve beoordelingen een schijnbaar objectief karakter hebben; mensen zijn geneigd om deze beoordelingen op te zoeken en na te streven in de hoop een objectieve waarheid te achterhalen over hun prestaties en vaardigheden, maar ook hun persoonlijke waarde. Ze willen een onbetwistbare waardering en zekerheid krijgen die met een kwalitatieve beoordeling verder te zoeken is, hoewel deze wel een volwaardiger beeld zou kunnen schetsen.

Al met al vind ik dus dat cijfers een waardering kunnen uitdrukken voor zaken die kwantitatief zijn, zoals binnen de exacte wetenschappen, maar niet of in beperkte mate voor de mens en zijn waarde. De belangrijkste aspecten van de menselijke beleving, zoals schoonheid, creativiteit en intelligentie, zijn wat mij betreft niet geheel kwantitatief maar vooral kwalitatief van aard en zouden daarom niet uitsluitend met cijfers beoordeeld moeten worden, omdat deze een onvolwaardig beeld schetsen van onze eigenschappen. Wanneer dat wel gebeurt, zien we steeds vaker dat mensen deze oppervlakkige beoordelingen nastreven als doel op zich, in plaats van dat deze resultaten een waardering blijven voor een bepaalde prestatie. Dit heeft vaak een drukgevoel en een negatief zelfbeeld tot gevolg.

De cijfermaatschappij

Het is niet verrassend dat dit fenomeen zich voordoet in een samenleving die gericht is op snelheid, efficiëntie, verbetering, cijfers en stimulatie, maar ook in onze huidige cijfermaatschappij is het belangrijk dat de mens zich bewust is van het feit dat cijfers geen volwaardige waardering kunnen uitdrukken voor de meeste aspecten van zijn bestaan en deze ook niet zou moeten nastreven. Hoewel het een gevoel van zekerheid en objectiviteit zou kunnen geven, is dat grotendeels schijn.

Om de mens volledig tot zijn waarde te laten komen in de samenleving is nuance nodig, en waardering voor alle verschillende talenten en kwaliteiten die hij bezit. Daarom pleit ik voor het verbreken van het verband tussen cijfers en onze persoonlijke waarde en hoop ik dat er in de toekomst verbetering zal komen op dit vlak.

ALS ALLES GEKWANTIFICEERD IS, KOMT DE MACHT TOE AAN DEGENEN DIE DE SCORE BIJHOUDEN

Metingen doordringen ons leven en de samenleving: vanaf je geboorte wordt gemeten hoeveel je weegt, vanaf de basisschool word je beoordeeld op je resultaten, zelfs de scholen waarop deze leerlingen zitten worden beoordeeld op de resultaten van hun leerlingen, de resultaten van studenten op universiteiten beïnvloeden hun baankansen en bedrijven houden de productiviteit van werknemers in de gaten, terwijl de ceo's de aandelenkoers in de gaten houden. Alles in de moderne wereld is kwantificeerbaar. Alles wat waarde heeft, is met een getal uit te drukken. Echter, als alles gekwantificeerd is, komt de macht toe aan degenen die de score bijhouden.

Tekst: Floris van Dam

Als degenen die de score bijhouden de macht hebben, komt de vraag op: in hoeverre is er echt sprake van waardering als je de waardering uitdrukt in cijfers? Wat is die waardering dan waard, als die alleen uit die macht voortkomt?

Surveiller et punir

Om te kunnen begrijpen hoe deze getallen gebruikt kunnen worden om macht uit te oefenen, moeten we kijken naar de invloedrijke 20e-eeuwse filosoof Michel Foucault. Twee van Foucault's belangrijkste werken, *Surveiller et punir: Naissance de la prison* (1975) en *Histoire de la sexualité* (1976), vormen de centrale bronnen voor zijn analyses van macht. Met name *Surveiller et punir* is het boek waarin Foucault zijn kenmerkende

stijl van onderzoek naar machtsmechanismen construeert.

Foucault stelt dat onze samenleving normen heeft en dat we al vele jaren 'genormaliseerd' worden door instituties, zoals scholen, bedrijven, maar ook je familie en vrienden. Als je je niet aan de exacte normen van onze samenleving houdt, word je gestraft: 'disciplinerend'. Discipline is volgens Foucaults historische en filosofische analyses een vorm van macht die mensen vertelt hoe ze moeten handelen, door hen over te halen zich aan te passen aan wat 'normaal' is. Discipline werkt niet alleen fysiek, maar discipline werkt ook op een veel subtielere manier, die heel doeltreffend gehoorzame mensen creëert. Foucault noemt

deze producten van discipline 'volg-zame onderwerpen'.

In onze samenleving zijn er dus insti-tuties die ons proberen te discipline-ren, zoals ziekenhuizen, gevangenis-sen en scholen. Zo ontstaan er machts-structuren die ons beïnvloeden. Deze instituties bevatten disciplinerende kenmerken, zoals controle over onze ruimtelijke indeling (een vaste plaats hebben op je werk), controle over alle activiteiten (een dagrooster), de aan-wezigheid van een gedetailleerde hi-erarchie (rangen van personeel), en normaliserende sancties (goed gedrag wordt beloond en slecht gedrag wordt bestraft).

De discipline van cijfers

Getallen en cijfers kunnen gebruikt worden om te disciplineren. Kijk naar scholen en de academische wereld. Cij-fers op zowel middelbare scholen als universiteiten hebben disciplinerende

en normatieve doelen: de school als in-stitutie bepaalt wat 'goed' en wat 'slecht' is. Als de leerling zich niet aan de normen houdt, is de school in staat om zijn leerling te 'disciplineren' door middel van het geven van een arbitrair cijfer. Dit kan als een voordeel, maar ook als een nadeel worden beschouwd, bijvoorbeeld wanneer je door het afkij-ken van je burens tijdens een toets be-straft wordt met een 1 als cijfer. Dit is een vorm van discipline. Echter, deze cijfers kunnen ook op een negatieve manier worden gebruikt. Als je je bij-voorbeeld niet aan de normen van een institutie houdt, zullen er discipline-rende sancties volgen. Je wordt ge-straft naar aanleiding van uitspraken die de opgestelde normen niet volgen. Dit kan in de vorm van puntenaftrek bijvoorbeeld.

Neem als voorbeeld Thomas van Aquino, een Italiaanse filosoof en theoloog uit de middeleeuwen. Van Aquino ging tegen de normen van de katholieke kerk in en werd verbannen. In de hedendaagse academische wereld gebeurt dit subtieler: universiteiten hebben niet meer de macht om mensen te verbannen, maar ze gebruiken alsnog disciplinerende methodes, zoals cijfers, om de vooropgestelde normen in stand te houden. Echte verandering in zowel de wetenschap als onze samenleving wordt dus door stagnerend en normatief gedachtegoed tegengehouden. Deze praktijk staat haaks op een vrije en open samenleving en verhindert vooruitgang in de academische wereld. Wanneer we goed begrijpen hoe deze instituties cijfers gebruiken als machtsinstrument, kunnen we niet anders dan deze cijfers als waardeloos beschouwen. Zo kan de wetenschapper zich eindelijk in volledige vrijheid intellectueel ontwikkelen.

‘Om uit deze ‘gevangenis van conformiteit’ te kunnen ontsnappen moeten we de cijfers van instituties als waardeloos beschouwen.’

Het tegenhouden van ontwikkeling gebeurde ook in de wereld van de kunst. Een mooi voorbeeld hiervan is de *Académie des Beaux-Arts* in Parijs, die in de 19e eeuw een enorm grote rol speelde bij de ontwikkeling van de kunst. De Academie stelde allerlei normen in en als een kunstenaar zich niet aan die normen hield, werd zijn kunst opzijgeschoven. Claude Monet, een Franse schilder, werd eerst geridiculiseerd door iedereen, omdat hij tegen

de opgestelde normen van de academie inging. Langzamerhand werd zijn kunst zo geliefd dat zijn tentoonstellingen meer mensen aantrokken dan die van de Academie. Zo kon de kunst bevrijd worden van de boeien van de academie. Monet en zijn tijdgenoten konden zich eindelijk in volledige artistieke vrijheid ontwikkelen.

Niet alleen in de academische en kunstwereld kunnen cijfers verhinderend werken. Ook in onze steeds groeiende en verweven wereldeconomie is het belang van getallen en cijfers enorm groot. In de economie wordt geld, de eenheid waarin alle waarde wordt uitgedrukt, gebruikt als disciplinerend middel. Als een werknemer zich verzet tegen de normen van zijn werkplaats, kan die financieel gestraft worden. De werknemer kan ook financieel beloond worden met bonussen voor gehoorzaamheid.

Neem de toenemende invloed van apps zoals Uber en andere bezorgservices: werknemers worden constant door middel van cijfers gedisciplineerd. Als je een Uber-ritje neemt, kan je na de rit een sterrenwaardering van 1 tot 5 geven. Op basis van opgestelde normen worden de Uber-bestuurders beoordeeld met dit cijfer, hierdoor

kunnen ze gedisciplineerd worden om zich op een bepaald manier te gedragen. Hoe lager je waardering is op je profiel als werknemer, hoe minder verzoeken je zal krijgen.

Uiteindelijk zorgt dit ervoor dat als een werknemer zich niet aan de normen houdt, die gestraft wordt met een – voor hen – arbitrair cijfer en als gevolg zal de werknemer financieel lijden (wat bovendien ook door een cijfer wordt weergegeven in onze geldeconomie). De werknemer kan in deze situatie niks anders doen dan volzaam en gehoorzaam blijven. Uber is een voorbeeld van hoe cijfers als instrument gebruikt worden om te disciplineren, met grote gevolgen voor hun werknemers.

Op zoek naar bevrijding

Nu dringt zich de vraag op: in hoeverre is er wel echt sprake van objectieve waardering als de waardering uitgedrukt wordt als machtsinstrument? Dat is heel simpel: niet dus. Deze cijfers kunnen we alleen beschouwen als middelen van onderdrukking en zij kunnen daardoor geen echte maatschappelijke waarde meer hebben. Om uit deze ‘gevangenis van conformiteit’ te kunnen ontsnappen moeten we de cijfers van instituties als waardeloos beschouwen. Het is immers onmogelijk om te ontsnappen aan de normaliserende en disciplinerende mechanismen van onze samenleving. Alleen door bewust te worden zijn we al een stap vooruit. Wanneer we bewust worden van deze onderdrukkende en disciplinerende cijfers, kunnen wij ons eindelijk intellectueel, artistiek, economisch en persoonlijk ontwikkelen met meer autonomie.

VOOR FILOSOFIE MOET JE RUIJITE MAKEN

Het is april, de narcissen bloeien, de schaapjes lammeren en ook de filosofen komen uit hun stoffige zolders tevoorschijn. In de Maand van de Filosofie toont iedereen die iets filosofisch te bieden heeft zich immers in vol ornaat aan het publiek. Dit jaar is het thema ‘Weerloos en waardevol’, maar het had ook ‘ruimte’ kunnen zijn, want zowel de kersverse Denker des Vaderlands als de essayist van de Maand van de Filosofie benadrukken de waarde van ruimte.

Tekst: Marthe Kerkwijk

Elke twee jaar benoemt het bestuur van de Maand van de Filosofie een Denker des Vaderlands. De Denker des Vaderlands heeft de opdracht om als ambassadeur van de filosofie op te treden en aan een zo breed mogelijk publiek te tonen waarom filosoferen

belangrijk is. Elke Denker doet dat op geheel eigen wijze. Paul van Tongeren droeg de vorige twee jaar deze eretitel, Marjan Slob neemt het stokje van hem over. Voor haar is filosofie vooral ‘ruimdenken’, zoals ook blijkt uit de titel van het interviewboek dat traditiegetrouw verschijnt wanneer een nieuwe denker het toneel betreedt: *Ruimte maken voor het andere. Het denken van Marjan Slob*.

Marjan Slob is een bekende naam onder filosofieliefhebbers. Ze schrijft boeken als *Hersenbeest* en *De lege hemel* die lezers waarderen vanwege haar essayistische stijl. Vertrekkend vanuit een hoogstpersoonlijke fascinatie neemt ze de lezer mee langs inzichten uit de geschiedenis van de filosofie, via sprekende voorbeelden uit literatuur, muziek en wetenschap, om je uiteindelijk aan het denken te zetten over

fundamentele vragen die ook maatschappelijke kwesties raken. *Hersenbeest* won de Socratesbeker in 2017. Haar nieuwste boek *Door de bomen*

het huis gaat over houtbouw. Houtbouw is een groen idee, maar wat vinden de bomen ervan?

Filosofie moet ons denken verruimen

Die perspectiefwisseling, netelige kwesties bekijken vanuit verschillende, soms onverwachte perspectieven, daar wil Marjan Slob ruimte voor maken tijdens haar denkerschap, vertelt ze aan interviewer Jannetje Koelewijn. Ze heeft dan ook een hekel aan de debatcultuur waarvan we de uitwassen zien in talkshows, en waar ook de filosofische praktijk debet aan is. Te vaak zien we filosofen een standpunt innemen en dat tot het uiterste bevechten, alsof het een wedstrijd is. Volgens Slob wordt niemand daar wijzer van. Filosofie zou juist een uitnodiging moeten zijn om je eigen perspectief te verlaten en dat van een ander in te nemen, bevoegt ze. Filosofie moet het denken

‘Marjan Slob: de Donna Haraway van de Lage Landen.’

verruimen, alleen dat levert inzichten op.

Zo zouden filosofen er goed aan doen om het perspectief van wetenschappers serieus te nemen. Marjan Slob noemt zichzelf een materialist à la de filosoof Daniel Dennett. Betekenisvolle filosofische concepten zoals het

‘zelf’ zijn uiteindelijk lichamelijk, trillingen van materie, zoals Slob dat noemt. Ze heeft dan ook veel belangstelling voor wetenschappen als biologie, omdat die het perspectief van het lichaam verwoorden, wat volgens Slob in de filosofie weleens wordt vergeten. Met haar oog voor wetenschap, techniek en kunst, haar materialisme en bereidheid de complexiteit van onze

problemen onder ogen te komen kun je Marjan Slob de Donna Haraway van de Lage Landen noemen.

Slobs betoog voor ruimer denken overtuigt. Maar is het misschien iets té makkelijk? Laten we eens een ander perspectief innemen: dat van een filosoof die een stelling in durft te nemen en durft te onderzoeken waartoe die stelling leidt als je haar tot het uiterste volhoudt. Een filosoof met een radicaal standpunt die het debat aangaat, desnoods hard tegen hard, precies het soort debatten waaraan Slob een hekel heeft. Is er uit die praktijk werkelijk geen wijsheid te halen? Toch wel, denk ik. Om je verschillende perspectieven te kunnen voorstellen, heb je ook filosofen nodig die zo'n perspectief tot in de finesses uitwerken en met pathos verdedigen. Een filosoof die bereid is een stelling te verdedigen tegen flinke tegenwind. Zonder dergelijke filosofen wordt ons collectieve voorstellingsver-

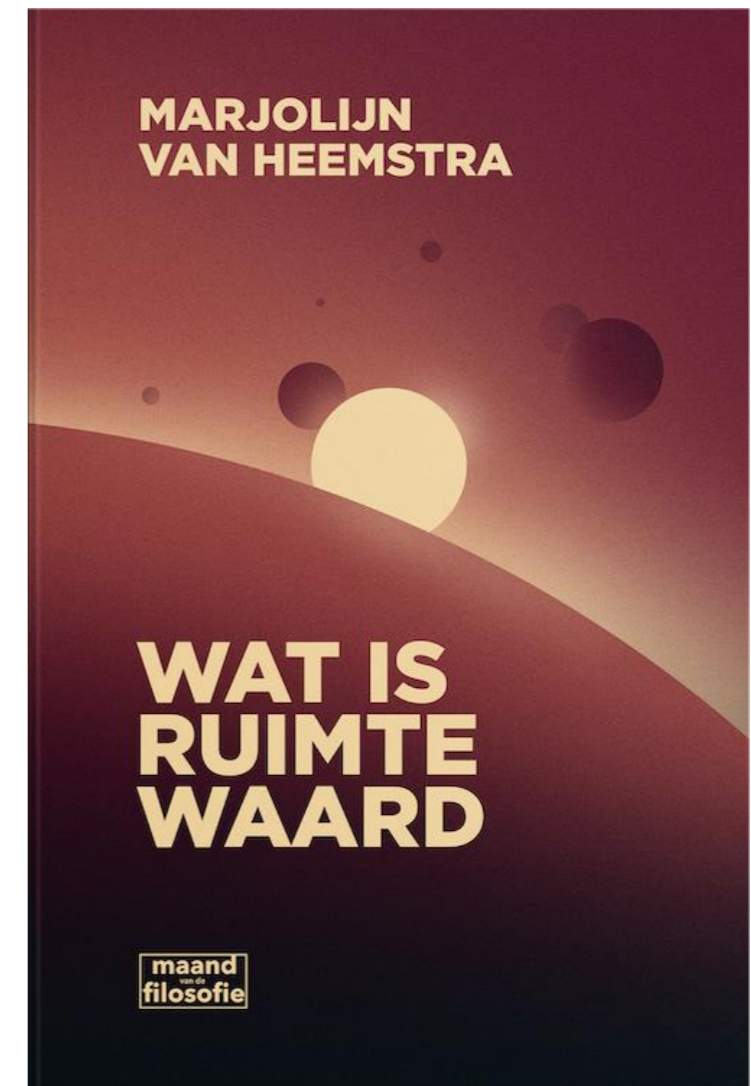
mogen al snel oppervlakkig en clichématig. Voor het ruimdenken dat Marjan Slob voorstaat hebben we ook filosofen nodig die wel floreren in een debatacultuur en durven te provoceren. Het een kan niet zonder het ander.

Met Marjan Slob hebben we een uitnodigend Denker. Misschien niet iemand die knallende oneliners produceert aan de talkshowtafel, maar wel iemand die de grenzen van ons denken oprekt.

De waarde van ruimte

Waar Marjan Slob pleit voor denkruimte, pleit Marjolijn van Heemstra voor de bescherming van de ruimte op, en vooral ook buiten, onze planeet. Ze schreef dit jaar het essay van de Maand van de Filosofie: *Wat is ruimte waard*. Marjolijn van Heemstra is dichter, schrijver, theatermaker en schrijft bij *De Correspondent* over ruimte. Haar meest recente boek is *In lichtjaren heeft niemand haast. Pleidooi voor*

meer ruimte in ons leven (2021) en ze maakte een theatervoorstelling en een podcast *Stadsastronaut* (2019). In haar werk neemt ze het perspectief in van buiten de aarde, wat vaak een verrassende kijk op aardse zaken oplevert. Zo ook in dit essay.

In haar essay pleit Van Heemstra voor rechten voor de maan. Pardon? Jawel, laten we de maan erkennen als autonoom, onschendbaar, ondeelbaar rechtspersoon, stelt ze voor. Voor wie net begint te wennen aan het idee van rechten voor dieren, robots of ecosystemen, spraakmakende thema's in de hedendaagse filosofie, is dit standpunt wellicht al te zot. De maan kan niet lijden, wat volgens utilist Jeremy Bentham het cruciale criterium is mee te dingen naar moreel respect, dus is het onzinnig om de maan rechten toe te kennen. Rechten betekenen niets voor een maan. Ze moeten niet gekker worden, die filosofen.

Lucratieve maanmijnbouw

Maar het idee is zo gek nog niet. Rechten toekennen aan de maan dwingt ons namelijk om de manier van denken die onze wereld bedreigt te herzien. Bovendien wordt de maan wel degelijk bedreigd. Chinese machthebbers, Elon

‘Laten we de maan een gezicht geven.’

Musk, Jeff Bezos, allemaal hebben ze belangstelling voor de maan vanwege haar economische waarde. Er zitten waardevolle mineralen in de grond. Het enige dat hen tegenhoudt lucratieve mijnbouw op de maan te beginnen, is het feit dat het nog niet rendabel is om de opbrengsten naar de aarde te vervoeren.

Omdat een van haar eigen voorvaders een berg in Suriname exploiteerde door er mijnbouw te plegen, heeft

Marjolijn van Heemstra een persoonlijke fascinatie voor het koloniale denken. Haar voorouder deed dit ten bate van economisch gewin maar ten koste van de lokale natuur en gemeenschap. Tegenwoordig kijken we – met ‘we’ bedoel ik westerse koloniale machten – met schaamte naar ons koloniale verleden, dus je zou denken dat we ons lesje wel geleerd hebben. Mooi niet dus, als je de verlekkeerde blikken van kapitalistische grootmachten naar de maan beschouwt.

Mijnbouw is alleen mogelijk als je iets in stukjes deelt, toont Van Heemstra. Hier op Aarde komen lokale gemeenschappen in opstand tegen dergelijke exploitatie door te pleiten voor de onschendbaarheid van een gebied als geheel. Dankzij hen zijn sommige natuurgebieden nu beschermd als autonoom rechtspersoon. Maar de maan kent geen lokale bevolking.

Het gezicht van de maan

Het probleem dat de maan ons toont is dat wij gewend zijn horizontaal te denken, zoals Van Heemstra dat noemt: we willen de wereld veranderen zodat die beter aansluit op onze wensen, wat betekent dat we meer grondstoffen nodig hebben. We breiden zijwaarts uit: we koloniseren steeds meer aardoppervlak, en wellicht straks ook maanoppervlak. Horizontaal denken houdt geen rekening met verleden of toekomst, te koesteren tradities of toekomstige generaties. Het loopt uit de

hand wanneer het geen tegenspraak krijgt van verticaal denken: denken vanuit het perspectief van meerdere generaties, vanuit de grond onder onze voeten, vanuit de maan boven ons hoofd.

Ook al kan de maan niet lijden, ze betekent evenveel voor iedereen op aarde. Van Heemstra wijst erop dat we die betekenis vatten in verhalen die we elkaar vertellen over de maan, waarbij we de maan persoonlijke eigenschappen toedichten. Laten we de maan niet alleen een gezicht geven, maar haar ook als rechtspersoon erkennen, opdat ze niet door enkelen in stukjes gedeeld en gekoloniseerd kan worden maar ons allen herinnert aan onze plaats in de ruimte.

We moeten echt iets gaan doen aan onze horizontale denkgewoontes, anders zal ook de maan aan onze kolonisatiedrift moeten geloven. Dat leren

we van dit essay, door het perspectief van de maan in te nemen. De maan erkennen als rechtspersoon is dan ook een interessant voorstel, maar stelt wel de vraag: wat maakt iets of iemand een (rechts)persoon? Welk ding kwalificeert en welk ding niet? Waarom wel de maan en niet mijn schoenveter? Van Heemstra geeft geen duidelijk antwoord op deze vragen. Het lijkt te draaien om betekenis voor de mensheid. Maar draait het dan niet uiteindelijk gewoon om de rechten van mensen die we kunnen schenden of beschermen door de maan wel of niet te exploiteren? Hoe dan ook: het is een essay dat de lezer aan het denken zet.

[*Ruimte maken voor het andere. Het denken van Marjan Slob. Jannetje Koelewijn, ambo|anthos, Amsterdam 2023*](#)

[*Wat is ruimte waard. Marjolijn van Heemstra, Maand van de Filosofie|De Correspondent, 2023*](#)

IK GEEF JE EEN VIJF, MAAR WAARDEER JE ENORM!

Cijfers. Nummers. Getallen. In onze hedendaagse samenleving kom je er niet onderuit. Alles wordt geclassificeerd in getallen. Zelfs wij zijn uiteindelijk maar een cijfertje, een BSN. De maatschappij is gericht op prestatie, waarin prestaties ook altijd meetbaar en zichtbaar moeten zijn. Van jongs af aan zitten we in een schoolsysteem, waarin we voor een groot deel met cijfers worden beoordeeld. Opgroeiend worden wij dus voortdurend geconfronteerd met de cijfers die je prestaties indiceren. Er lijkt een logisch en inherent verband te zijn met de monetaire economie en de ontwikkelingen op universeel gebied; geld wordt uitgedrukt in cijfers. Hier is geen taal voor nodig.

Tekst: Janne Debeij

Zo wordt ook succes van een land frequent uitgedrukt in een bruto binnenlands product terwijl dit niks zegt over eventuele maatschappelijke of politieke problemen die een rol spelen in dat land. Desondanks bepalen cijfers wél de norm: het kind met de hoogste cijfers en het land met een hoog bbp krijgt de lof, de waardering. Kun je cijfers en waardering wel vergelijken? Cijfers staan voor abstractie terwijl waardering subjectief lijkt. Dus als waardering behoort tot subjectiviteit en cijfers behoren tot objectiviteit, kunnen we in eerste instantie simpelweg concluderen dat deze niet met elkaar overeenkomen. Dat zou betekenen dat waardering niet in cijfers is uit te drukken. Maar is het wel zo simpel, zijn waardes wel echt subjectief?

De filosofen zijn het er niet over eens. Volgens relativistische filosofen hecht de mens waarde aan dingen. Terwijl

volgens objectivistische filosofen de mens al eerder waarde ontdekt door de rede.

Het juiste midden

In ethisch objectivisme zijn morele waarden en deugden intrinsiek, niet afhankelijk van iets daarbuiten. De morele wet is ongeschapen en niet onderworpen aan enige goddelijke of menselijke wil. Waarden en normen bestaan dan in een objectieve werkelijkheid. Zo was dit ook in de Aristotelische axiologie. Hierbij was het concept van doel, *telos*, een fundamenteel concept dat aangeeft dat het Aristotelische systeem van filosofie een coherent systeem is. Dit maakte dat Aristoteles kon stellen dat waarden, zoals objecten en kennis, ontologische dimensies hebben. Ook heeft hij de hiërarchie

chie van waarde voor schepselen, kennis en waarden zelf overwogen. Aristoteles schreef daarbij over het juiste midden. Het gemiddelde voor alle gedragingen valt ergens tussen de twee uitersten. Het gemiddelde is dus relatief in plaats van absoluut. Het juiste midden is een rationele berekening op basis van onze individuele behoeften. Deze behoeften zijn sterk afhankelijk van objectieve voorwaarden. Er zijn bijvoorbeeld feitelijke redenen waarom de ene persoon niet zo goed kan eten als een ander, of niet zo moedig kan zijn als een goed getrainde soldaat.

Geel is geel

Ook de Duitse filosoof Max Scheler heeft een grote bijdrage geleverd aan de theorie van de objectieve waarde. Het argument van zijn theorie is dat de perceptie voorafgaat aan de objectwaarde. Waarden zijn niet relatief omdat ze reageren op een spirituele essentie die de mens zijn 'reden om te

zijn' geeft. Kortom, de axiologische essentie van de waarde bestaat vóór kennis. Scheler ziet de transcendent ethiek als ware ethiek. Waarden zijn volgens hem daarom objectief, onveranderlijk, a priori. Je kunt het vergelijken met kleuren omdat ze onafhanke

lijk bestaan. Geel kan worden begrepen ongeacht toepassing of de vorm van een object. Net zoals kleur bestaat waarde volgens deze theorie onafhankelijk van de specifieke toepassing ervan in een bepaald onderwerp. Waarden zijn dus net zoals kleuren; transcendent omdat ze niet afhankelijk zijn

van bestaande toepassingen. Geel blijft geel. Er zijn veel tinten geel, maar deze term is niet betrekkelijk, aangezien gewaarwording afhangt van menselijke conventies. Dit verklaart waarden; ze kunnen verschillende onderscheiden maken, afhankelijk van het individu, de cultuur en de samenleving en dus verschillende tinten kleur. Ondanks al die mogelijke variaties blijft de belangrijkste essentie transcendent en ontegenzeggelijk. En zoals kleuren alleen gezien kunnen worden, kunnen waarden alleen gevoeld worden. Scheler betoogde dat de rede niet in waarden kan denken en dat de geest waarden alleen hiërarchisch kan rangschikken, net zoals Aristoteles dat beweerde over de ervaring.

De mens bepaalt de maat

Tegenover de filosofen die het objectivisme aanhangen, staan uitspraken die juist het subjectivisme onderbouwen. Zo was de belangrijkste uitspraak van Protagoras: “De mens is de maat

‘Uiteindelijk is waardering uitdrukken in cijfers een illusie.’

van alle dingen.” De term mens verwijst hier niet naar de gehele mensheid, maar naar elke individuele persoon. Met ‘de maat van alle dingen’ bedoelde hij dat er geen superieure positie bestaat van waaruit de waarheid evident en objectief kan worden vastgesteld. Protagoras voegde hieraan toe dat alles verandert; niets is universeel, onveranderlijk of onnodig. Elk individu is de standaard van wat wáár is voor die persoon. Dit is gerelateerd aan het gevoel van elke persoon op zich. Het subjectivisme concludeert dat er geen absolute waarheid is, aangezien alle kennis beperkt is tot het individu. Ook Nietzsche concludeert dat de waarheid altijd relatief en individueel zal zijn. Hij schrijft dat als iets in de

huidige wereld waarde heeft, het dit niet op zichzelf heeft. De natuur is altijd waardeloos, maar de waarde is eerder gegeven. Wij zijn de gevers en schenkers van deze verleende waarde. Hierin geeft hij aan dat de waarde zelf geschapen wordt door de individuen en waarde dus subjectief is.

Wie is de beste?

Of waarden nu subjectief of objectief zijn, laten we even in het midden. Uiteindelijk is waardering uitdrukken in cijfers een illusie. Wij drukken de erkenning uit in cijfers. Zo wint inderdaad de snelste hardloper de gouden medaille, maar dit zegt eigenlijk niks over de waardering. Het goud is de erkenning dat diegene de snelste was van

die wedstrijd op dat moment. Het gaat echter ook om wie je wilt zijn. Zo hielp Braima Suncar Dabo zijn tegenstander over de finish en gaf daarvoor zijn eigen kans op voor zijn geweldige Olympische debuut op de 5000 meter. Dit verdient naar mijn mening veel meer waardering dan een gouden medaille. Dit is waar het mens-zijn om draait. We zijn zo gericht op onszelf dat we soms vergeten verder te kijken. Zo gaat het ook in ons schoolsysteem. Degene met de hoogste cijfers krijgt vaak de meeste waardering. Maar het cijfer is wederom een erkenning, een bevestiging van de beste. Volgens mij zou de leerling die altijd onvoldoendes haalde en nu door heel hard te werken een voldoende heeft gescoord, de meeste waardering moeten krijgen. Dat is degene met het harde werk. Dat is degene met de persoonlijke groei. Misschien zit er ook wel een hiërarchie in waardering, zoals Aristoteles en Scheler beaamden. Zie het als een hardloopwedstrijd: daar heb je een winnaar, maar

daarnaast misschien ook wel een verliezer die een nieuw persoonlijk record liep. En mogelijk was de tweede plek wel voor een debutant. Je kunt dit allemaal op verschillende manieren waarderen: winnaar voor de beste prestatie, de verliezer voor zijn persoonlijke beste prestatie, de tweede voor zijn goede inzet en prestatie voor de eerste poging.

Waardering voor iedereen

In de wereld worden we bestookt met ideeën, meningen en cijfers. Offline en online; onderschat de kracht van alle *comments* en hoeveelheid *likes* niet. Cijfers geven niet altijd een perfecte reflectie van de werkelijkheid. Toch worden we er van jongs af aan onbewust door geïndoctrineerd. We leven in een bevooroordeelde maatschappij waarin we allemaal gelijk gewaardeerd willen worden. Deze droom is onbereikbaar. Er zullen altijd mensen zijn met privileges. Door onze materialistische zienswijze drukken wij waarde

snel uit in geld. Hier zit de verwarring. Waardering is niet hetzelfde als waarde. De laatste tekening van je oma is voor jou waarschijnlijk veel meer waard dan een schilderij van een paar duizend euro. Waardering valt niet uit te drukken in geld of cijfers. Net zoals een emotie niet uit te drukken is in cijfers. Waardering wordt situationeel behaald op ieder niveau, door ieder individu. Niet iedereen kan op universitair niveau presenteren of een sportwedstrijd winnen maar wel iedereen kan waardering ontvangen. De term waardering is ongedefinieerd en wordt door ieder persoon anders ervaren. Het is verbonden met gevoel; een mens heeft waardering nodig om volledig te kunnen bloeien. Of waardering nu objectief of subjectief is, doet er niet toe. Waardering is het bewustzijn van het wezenlijke en daarmee zoveel meer dan een gevoel. Het is iets oppermenselijks. Waarom zouden we dit moeten willen uitdrukken in cijfers?

VAN ONSCHATBARE WAARDE

In hoeverre is er wel echt sprake van waardering als je de waardering uitdrukt in cijfers?

Een aardrijkskunde toets van 50 minuten die 30% meetelt voor je eindrapport. Een broodje gezond voor €2,10 in de schoolkantines. Een 6,3 voor een Frans presentatie.

Op scholen zijn overal wel cijfers te vinden. Cijfers met een betekenis. Een waardering. Het zou flink balen zijn als je een onvoldoende hebt voor die zwaarwegende toets. En is dat broodje gezond wel €2,10 waard? Een halfuurtje werken? Naar jouw gevoel ging je Frans presentatie super goed, een 7 minimaal! Niet dus...

Tekst: Maike van de Pavoordt

Waardering. Dat is waar we naar streven. Wat we aan van alles en iedereen plakken. Soms met een cijfer. Maar in hoeverre is het sprake van waardering als je de waardering uitdrukt in cijfers?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden heb ik me eerst verdiept in de betekenis van het woord waardering. Volgens sommigen is gewaardeerd worden, respect krijgen: sympathie en erkenning. Het laten merken van hoe belangrijk iemand is of wat diegene doet. Waardering is dan dus het besef dat iets waardevol is. Echter komen ook de woorden 'prijsbepaling', 'achting' en 'schatting' naar voren. Die €2,10 voor een broodje gezond bijvoorbeeld. Een waardering in cijfers.

Cijfers als objectief

Al voor Christus gebruikte de mens cijfers en sindsdien is het gebruik van cijfers allerminst afgenomen. Cijfers zijn onveranderlijke feiten. Twee plus drie is vijf: nu, morgen en ook over tien jaar. Het is een a priori uitspraak en is dus zonder waarneming te rechtvaardigen. Hierdoor vroeg de filosoof en wiskundige Descartes zich af of de wiskunde zou kunnen dienen als fundament voor zekere kennis. Hij had zichzelf in zijn gedachte-experiment immers de zekerheid van de waarneming al ontnomen. Door de mogelijke komst van een boosaardige bedrieger werd echter zelfs de wiskunde voor hem niet absoluut zeker. Met al zijn twijfels kwam hij uiteindelijk wel tot een absolute zekerheid: 'Ik twijfel dus ik denk en ik denk dus ik ben'.

Cijfers als objectief naar subjectief

Even terug naar de basis. In principe worden cijfers gezien als feiten. Als objectief. Dit essay bevat 1020 woorden: een feit. Een lesuur duurt 50 minuten: een feit. Wanneer wij waardering uitdrukken in cijfers verandert dit naar mijn idee vaak. Zo moest mijn vader na een knieoperatie zijn pijn in een cijfer uitdrukken. Niemand kan beweren dat 'Ik vind mijn pijn een 8 op een schaal van 1 tot 10' een feitelijke uitspraak is. Objectieve cijfers worden gebruikt om een subjectieve uitspraak te doen. Zo ook in het voorbeeld van het broodje gezond in de schoolkantines. Of het broodje uit de kantine die €2,10 waard is, is geheel subjectief. Zó objectief zijn cijfers dus ook weer niet.

Kritiek op introspectie

Descartes 'cogito ergo sum' zette me aan het denken. Hij maakt duidelijk

gebruik van een eerstepersoonsperspectief: 'ik denk, dus ik ben'. Hetzelfde geldt voor waardering. Met waardering, het eerstepersoonsperspectief en mijn vaders pijnschaal in gedachte, kwam ik al snel uit bij Wittgenstein. Wittgenstein leverde kritiek op de introspectietheorie die voortborduurde op het werk van Descartes. Volgens de introspectietheorie weten we door eigen, innerlijke waarneming, wat mensen bedoelen met woorden

voor hun interne ervaring, zoals pijn. Echter is het de vraag hoe we weten dat het om dezelfde innerlijke waarneming gaat. Ludwig Wittgenstein vergelijkt dit met een kever in een doosje. De kever is jouw ervaring van pijn, het doosje jouw bewustzijn. Je weet door naar het kevertje te kijken wat pijn is, maar kan niet in de doosjes van anderen kijken. Wanneer we niet weten of mijn ervaring van pijn dezelfde is als die van jou, kunnen we niet weten wat

pijn betekent: er is geen gedeelde betekenis meer. De introspectietheorie gaat er dus van uit dat we eerst betekenis geven aan onze eigen ervaringen en vervolgens die betekenis toepassen. Aangezien Wittgenstein stelt dat je niet weet of de ervaringen van anderen gelijk zijn, moeten we volgens hem eerst een gedeelde betekenis hebben van ervaringen waarna we deze toepassen op eigen ervaringen. Kennis is dus afhankelijk van een gemeenschappelijke taal en de sociale context waarin deze wordt gevormd en gebruikt.

Waardering in een doosje

Deze theorie is een goede weerspiegeling van hoe er met waardering in cijfers wordt omgegaan. In plaats van pijn symboliseert de kever nu waardering. Doordat je niet kunt kijken naar de kever in andere doosjes weet je niet wat een hoge, lage of gewoon normale waardering is. Je kunt waardering niet

in perspectief plaatsen. We denken misschien dat we alleen maar naar binnen kijken als we denken aan wat we iets waard vinden, maar hiervoor gebruiken we allemaal sociale indicatoren. Door omgang met anderen en de omgeving, door een sociale context, weten we dat een 8 op een pijnschaal van 1 tot 10 erg hoog is, maar ook dat een 6,3 voor een presentatie voor een perfectionist een enorme teleurstelling kan zijn. Sociale context is nodig voor waardering in cijfers. Zonder deze sociale context berust de waardering nergens op, maar zou het ook niet mogelijk zijn om de waarde van de waardering te zien. Om de waardering, makkelijker gezegd, in perspectief te zien.

Onschatbare waarde

Ik denk dan ook dat er zeker sprake kan zijn van waardering als deze waardering uitdrukt wordt in cijfers. De mens gebruikt cijfers al meer dan

2000 jaar en is zich bewust van wat cijfers uitdrukken. De waarde van cijfers kan veranderen door de tijd heen en verschillen per gebied. Hierdoor is een accurate sociale context nodig om de waardering te relativiseren. Zo zou iemand uit 2000 zich op economisch vlak rot schrikken. Een kopje koffie voor twee euro was toen heel veel, nu kun je er voor die prijs geen vinden. Waardering in cijfers is erg overzichtelijk en efficiënt.

Desondanks ben ik van mening dat waardering in cijfers niet alles is. Horen we allemaal niet liever dat we veel voor iemand betekenen? Of dat het restaurant om de hoek zo gezellig is vanwege het aardige personeel? Een 8 voor je persoonlijkheid en vier van de vijf sterren als beoordeling klinken dan behoorlijk onpersoonlijk in de oren. Sommige dingen blijven nu eenmaal van onschatbare waarde.

EEN ESSAY OVER HET TOEN, NU EN DAN VAN CIJFERS

Wanneer de kalender omgeslagen werd en de zoveelste maand van het jaar in koeienletters verscheen boven de hokjes van de maand, was er bij die maandelijksse slag telkens een kleine angst in mij die werd aangewakkerd. Er was namelijk één vakje, gevreesd door het deel in mij dat mijn zelfbeeld managede, dat de week na het vakje vooraf slecht maakte: het jaarlijkse schoolbezoek aan de GGD. In het bijzonder was er tijdens dat bezoek het moment dat het computerscherm (met enige worsteling) werd omgedraaid zodat de BMI-grafiek met de gemiddelde BMI's van alle kinderen van Nederland in beeld kwam. Er werd vriendelijk aangewezen waar ik ergens op de grafiek zat, met daarna de boodschap: "Je zit boven de gemiddelde lijn, dus het wordt tijd om wat minder te snoepen."

Tekst: Syb Faes

Aan die medewerker, al haar collega's van de GGD en hun goede bedoelingen kan ik nu met enige frustratie mededelen dat deze jaarlijkse vergelijking van mij met het tot cijfertjes gereduceerde jonge Nederland het zaadje van mijn eetstoornis (anorexia) was. Dat is een heftig statement om te maken, dat begrijp ik maar al te goed, maar onzekere kinderen die net ontdekken wat hun lichamelijke betekenis betekent aanleren om hun onzekerheid te koppelen aan cijfers is vragen om (toekomstige) problemen. Lichamelijke onzekerheid is namelijk een intrinsieke worsteling tussen allerlei emoties, relativeringen en vergelijkingen; het is een behekst doolhof met muren die continu van plaats veranderen. Vervolgens wordt er een cijfer naar je toe gegooid dat jouw eerst onbegrijpelijke doolhof in één oogopslag samenvat! Dan ontstaat er het idee dat "als ik me onzeker voel, dan moet ik werken aan het cijfer."

De waarde van cijfers

Als alle kinderen in een klas op die manier leren dat cijfers onzekerheid samenvatten, daag je ze ook uit om die cijfers met elkaar te vergelijken. "Hoe onzeker ben ik eigenlijk ten opzichte van de rest?" Kinderen zullen tijdens de pauze niet in gesprek gaan over hoe ze zich die middag allemaal in hun onvolgroeide lichamen voelen. Onzekerheid is daarvoor te relatief, maar wanneer de GGD deze onbewust vertaalt in keiharde cijfers die voor iedereen binnen dezelfde schaal vallen, wordt het aantrekkelijk voor klasgenoten om zich met elkaar te vergelijken. Dat cijfers deze samenvattende functie hebben, leren we dus al vroeg, net zoals dat ze goed materiaal zijn voor vergelijkingen. Dat we het niet afleren om daar waarde aan te hechten blijkt uit ons gedrag rondom geld.

Zeggen dat cijfers geen waarde met zich meedragen is als zeggen dat geld maar wat papier en metaal is. Want zeg nou zelf, je wil jouw portemonnee uit principe niet voor je laten spreken, maar toch krijgt hij wel een angstaanjagend grote bek in deze barre tijden. Geld lijkt, met wat rekenwerk van het geldwisselkantoor, een universele maatstaf voor succes te zijn geworden. Hoe hoger het cijfer is, hoe meer succes je hebt. Het universele zit hem in het feit dat alles wat te koop is voor iedereen te koop is voor hetzelfde bedrag, mits je natuurlijk genoeg geld hebt. De waarde van geld is daarmee niet zozeer gekoppeld aan het spul 'geld' zelf, maar aan wat voor potentie dat spul heeft.

Een omgedraaide trechter

Of het nu gaat over werken, leren, tellen of onderzoek doen; cijfers zijn de duidelijkste resultaten van deze processen. Ze bieden ons een soort concretisering van een lang proces waarin

veel gevoeld, gedacht en getwijfeld is en waarvan het resultaat tot het verschijnen van het cijfer een mysterie was. Een gevoel van eigenwaarde halen uit eigen cijfers is een logisch natuurlijk instinct omdat ze zo mooi samenvattend werken. Dat is naar mijn idee ook de reden dat cijfers nog niet weg geëvolueerd zijn uit onze soort. Waar het eerdergenoemde gevaar wél in naar voren komt is de vergelijking van cijfers, want je kan simpelweg niet ervaren welk proces heeft geleid tot dat ene resultaat.

Om het visueel te maken kan je het proces zien als een trechter. Het onderste gat van de trechter is een cijfer, maar zodra je jezelf vergelijkt met een cijfer draai je de trechter eigenlijk om en probeer je een goedje genaamd 'energie' via het piepkleine gaatje terug te gieten. De universele maatstaf die geld ons gebracht heeft is dus eigenlijk onzin, omdat we allemaal compleet andere processen doorstaan om tot

onze eigen, unieke definitie van de waarde van geld te komen. Door het omdraaien van de trechter worden veel mensen vaak teleurgesteld omdat ze streven naar een resultaat zonder het bijpassende proces te doorstaan.

Het omdraaien van de trechter komt naar voren in zorgwekkend veel menselijk gedrag dat de huidige tijd kenmerkt. Het omdraaien of niet is een strijd tussen handelen vanuit consequentie en principe. Althans, dat was het, aangezien altijd aanwezige schermen ons aanleren om te kijken en te handelen naar de resultaten van processen. Wat eerder nog inspiratie hebben was, is nu hebzucht geworden. Wat kunst oplevert is belangrijker dan de kunst zelf. Zeggen met hoeveel mensen je hebt gezoend is belangrijker dan genieten van intimiteit. Een opleiding volgen die zekerheid biedt voor een baan is belangrijker dan doen waar je van houdt. Gaat de puurheid van de wereld op deze manier niet gewoon helemaal naar de filistijnen?

Dit gedrag gaat hand in hand met impulsiviteit, want handelen naar hetgeen waar een proces op uit kan komen is makkelijker dan zelf zoeken

‘Laat de telefoon gewoon dat mooie stuk praktisch gereedschap zijn.’

naar jouw eigen proces zonder te weten waar je op uitkomt. Dat dit kan komen door de versnelde gedachtestromen die sociale media veroorzaken sluit ik niet uit. We krijgen simpelweg veel minder geduld om zelf iets uit te zoeken, dus rennen we maar het zichtbare achterna. Voordat we bij het eerste zichtbare zijn is er alleen weer een nieuw, aantrekkelijker resultaat in beeld gekomen omdat de stroming van content nooit stopt. Het is een cirkeltje

waar we massaal in vastzitten. Wat dat allemaal intussen aan het veroorzaken is, is een tegenbeweging tegen impulsiviteit die nog tot haar volledige ontplooiing moet komen. Het lijkt alsof we ongeduldig aan het worden zijn van onze eigen ongeduldigheid. Of: ongeduldig voor hetgeen wat nog écht vanuit intrinsieke passie en met geduld wordt gedaan en gemaakt. Deze tegenbeweging gaf een veelbelovend teken van leven toen Facebook dreigde met

het vertrek uit Europa door de transatlantische dataruzie en Facebookgebruikers niet eens tegenstribbelden tegen het vertrek. Het kan natuurlijk zijn dat de gebruikers een ander platform hebben gevonden. Dat steeds meer onderzoekers daarentegen aantonen dat een pauze nemen van sociale media daadwerkelijk voordelen heeft voor de mentale gezondheid laat duidelijk zien dat een omgekeerde trechter een hoop gemorste troep oplevert.

De toekomst van cijfers

Misschien is de toekomst dus iets rooskleuriger dan gedacht. Het zal naar mijn idee minder gaan over wat cijfers voor ons betekenen, maar meer over wat ze praktisch voor ons kunnen doen. Bij dat laatste ontbreekt namelijk het waardeoordeel achter cijfers voor individuele personen. Alle waarden achter cijfers bezorgen ons zo veel stress, zo veel druk en zo veel teleurstellingen dat dat deel wellicht uit ons

systeem zal evolueren. De samenvattende functie van cijfers zal blijven, die dient ons te goed. Het eerdergenoemde Facebooktafereel lijkt een vroegtijdig stadium van deze evolutie te zijn.

Zo laten we de cijfers bij de cijfers en herenigen we de waarden met de waarden. Laat de telefoon gewoon dat mooie stuk praktisch gereedschap zijn. Laat die cijfertjes en grafiekjes bij de GGD rondspoken achter de schermen en zorg dat de medewerkers die vervolgens vertalen naar wat er naar aanleiding van die cijfers moet gebeuren: gewoon *back to basic*, van mens tot mens.

Gelukkig breekt mij het zweet niet meer uit bij het omslaan van de kalender, maar in de tussentijd heb ik wel geleerd dat deel van opgroeien is om zelf uit te vogelen waar je een gevoel van eigenwaarde uit haalt. Dat de

maatschappij zo in elkaar zit dat er allerlei potentiële valstrikken op die zoektocht liggen, zoals de afhankelijkheid van telefoons en het behalen van hoge cijfers op school, is een feit. Uiteindelijk kunnen we wat meer stil staan bij wie we zelf willen zijn en welke waarden bij ons passen, zonder daar vergelijkingen door middel van cijfers bij te halen. Of daarmee vervolgens de eenheid uit de maatschappij wordt gehaald is voor de toekomstige cijfers om aan te tonen, maar wie weet kunnen die cijfers ons tegen die tijd niets meer boeien.

HET PRETPARK VAN LIKES

Overall en nergens vind je artikelen over wat er allemaal mis is met de wereld van sociale media. Je ontkomt bijna niet aan het standaardriedeltje “Sociale media zijn slecht voor de jongeren!” Ik ga een vraag aanduiden dat vaak onbesproken blijft, namelijk: wat blijft er over van waardering als het niets meer is dan een (dubbele) klik? Voelen mensen zich hierdoor minder gewaardeerd omdat dat hun enige manier is hoe ze waardering krijgen of voelen mensen zich misschien wel gewaardeerd, maar onterecht aangezien mensen minder moeite doen dan ooit om hun “waardering” te uiten?

Tekst: Tijn de Wilde

Maar eerst: wat is waardering? Volgens *psychologievansucces.nl* betekent gewaardeerd worden respect, sympathie en erkenning krijgen. Men

laat merken hoe belangrijk je bent of hoe belangrijk de dingen zijn die jij doet. Zonder waardering zul je niet optimaal kunnen opbloeien. Waardering zorgt ervoor dat je nog meer energie krijgt van de dingen waarmee je bezig bent.

Hoe zit dat met de sociale media? Waardering speelt niet bij elk socialmedia platform een even grote rol. Sociale media als Snapchat, WhatsApp en Discord zijn veel gericht op het versimpelen of leuker maken van communicatie. De sociale media die het probleem van een nietszeggende *like* betreffen, zijn vooral TikTok en Instagram. Het is geen toeval dat deze apps het meest verslavend zijn: deze platformen hebben een *feed* zonder einde. Doordat je oneindig *posts* kunt bekijken, neemt de kwantiteit toe en de zeldzaamheid af. Simpel gezegd: meer

video's betekent meer om te *liken* en dat betekent dan weer meer *likes*, waardoor een *like* steeds minder waard wordt. Een *like* drukt zo steeds minder waardering uit.

Motieven om te liken

Er zijn nog meer redenen dat een *like* weinig waard kan zijn: het motief waarom mensen iets *liken*. Ik betrap mezelf en anderen er vaak op dat we een video *liken* die we niet eens hebben afgekeken. Dit kan komen door de trigger, de behoefte, om iets te *liken*. Wat is er nou leuker dan een wit hartje rood maken? Aangezien je iemand iets geeft zonder dat het je meer kost dan één of twee kliks, is het alleen maar fijn, zou je zeggen. Maar is deze waardering wel echte waardering? Iemand een tevreden gevoel willen geven, is iets anders dan iemand waarderen. Als

iemand een voldaan gevoel krijgt door dat tientallen mensen hebben *geliket* uit “liefdadigheid”, is het dan wel terecht dat die persoon zich zo voldaan voelt? Je kunt zeggen dat het goed is dat mensen zich voldaan voelen, want dat brengt alleen maar iets positiefs aan de wereld. Maar is het wel goed dat mensen zich gewaardeerd voelen terwijl ze niet eens zo gewaardeerd zijn? Als ze de realiteit onder ogen zien, de echte wereld, daar waar ze lang niet zo gewaardeerd worden, kan dat confronterend en pijnlijk zijn. Sommige mensen die een goed gevoel halen uit *likes*, zullen echter diep vanbinnen weten dat dit niet echte waardering is. Die gedachte kan juist voor een heel ongewaardeerd gevoel zorgen. Je bloeit juist níet op, je krijgt er juist géén energie door.

Misschien *liken* we ook vaak uit plichtsgevoel, om iemand een goed gevoel te geven, iemand te belonen.

Soms voelen we ons verplicht om misschien wel tien *comments* te plaatsen over hoe mooi en lief de persoon is die de post heeft geplaatst. Dat mag natuurlijk zeker met allerhande hartjes en kusjes emoji's (het liefst allebei in één emoji!). Natuurlijk zullen de *likers* menen dat ze van die persoon houden, maar al die *comments* en al die *likes*

worden ook geplaatst om ervoor te zorgen dat de cijfers onder een *Instagrampost* of naast een *TikTokpost* zo hoog mogelijk zijn. Daarbij hoop je dat je zelf weer veel *comments* en *likes* onder je eigen posts zult krijgen. Het gaat dus niet altijd om de behoefte aan waardering, maar ook om de behoefte aan populariteit. Als je die populariteit

in de echte wereld niet daadwerkelijk kan krijgen, of tenminste niet zoveel als je zou willen, dan zorg je maar dat het lijkt alsof je die hebt.

Het reuzenrad draait niet eeuwig

De kwaliteit van de waardering neemt dus af in de onlinewereld. De kwantiteit neemt toe, want als je iets openbaar publiceert, kan het op ieders scherm komen en dat geeft een volstaan gevoel: het lijkt alsof je respect, sympathie en erkenning krijgt. Het lijkt zo, maar het is niet zo. De wereld van de sociale media is niet alleen slecht voor jongeren, maar ook voor de samenleving in het algemeen. Misschien nog slechter dan we al dachten, en niet alleen omdat iedereen in het openbaar constant op zijn telefoon zit. De sociale media zouden er nog eens voor kunnen zorgen dat oprechte waardering verdwijnt en je verslaafd raakt aan zulke lege waardering. Dat je

al te snel beloond wilt worden en niet hard en lang wilt werken voor iets.

De sociale media zijn een pretpark, een andere dimensie. Een consument loopt erdoorheen en geniet van de vele attracties, zonder te bedenken dat hij hierna weer naar huis moet. Terug naar een wereld met problemen en zonder oneindig geluk. Realiseer je dat jij hoogstwaarschijnlijk meewerkt aan het bouwen van deze attracties en dat jij zelf zo'n consument bent. Ik zou zeggen: fijne reis in het reuzenrad, maar besef wel dat het niet eeuwig draait.

ISVW-AGENDA

April

23/04 [ISVW Open Dag](#)

24/04 [Alles van waarde. Een schrijfweek](#) met Marc van Dijk, Marjolijn van Heemstra, Joep Dohmen en Paul van Tongeren

Mei

01/05 [De poorten van de waarneming](#) met Hein van Dongen, Hans Gerding, André van der Braak en Odette de Theije

03/05 [Schaamte en transitiewoede volgens Martha Nussbaum](#) (online) met Corrie Haverkort

13/05 [Intercultureel perspectief op tijd](#) met Renate Schepen en gastdocent Emiko Tsuyuki

13/05 [Woede, apatheia, eupatheia](#) met Dennis de Gruijter

15/05 [De kunst van het vragenstellen](#) met Hans Bolten

15/05 [Het vreemde lichaam](#) met Femke van Hout, Monica Meijsing, Romy Heitbrink, Leon de Bruin, Marjan Slob, Gert-Jan VanAken, Lianne Meinen, Laure Bastiaans, Ruud Welten, Hanne Jacobs, Zamity Mitelembe, Marthe Kerkwijk, Marli Huijter, Noortje Jacobs, Kristien Hens, Dianne Sommers, Jac Rongen, Lianne Tijhaar

17/05 [Wat te doen?](#) (online) met Arthur en Jarmo Berkhout

21/05 [Vriendendag](#) met Michel Dijkstra, Yvonne Schoutsen, Basil Claeys

21/05 [Kidscafé](#) met Brenda Raa

31/05 [Kafka en filosofie](#) (online) met Sebastian Müngersdorff

[Naar de ISVW-agenda](#)

COLOFON

iFilosofie is het gratis tijdschrift van de ISVW. Met een kleine donatie (vanaf € 5,-) draag je bij aan de voortzetting van *iFilosofie*.

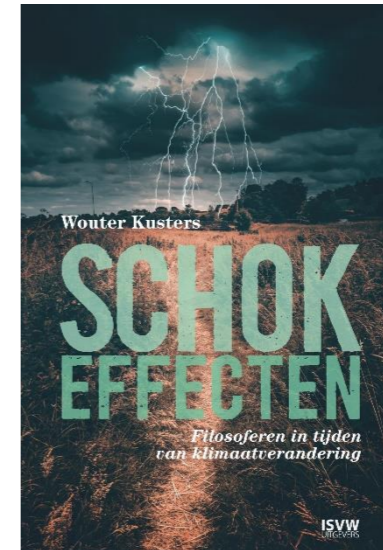
Hartelijk dank!

[Doneer](#)

Abonneer je gratis op *iFilosofie*. Zo krijg je op het moment van verschijning de nieuwste editie in je inbox.

[Abonneer](#)

Schokeffecten

[Bestel](#)

Wouter Kusters
€ 29,95

Redactie

Florian Jacobs (hoofdredacteur)
Marthe Kerkwijk (bureauredacteur)
Valerie Granberg
Eva van Keulen
Dani Lensen
Quintus Masius

Borre Meeuwisse
Brenno Mulder
Sanne Rombouts
Marah Rose Seremak
Kim Schreier
Sam Simons

Emma Trijsburg
Arthur Veenstra
Rogier van der Wal

Met dank aan

Frank Ruiter (portret Marjolijn van Heemstra)

© ISVW Uitgevers

